

Valentin Tomuleț*

EXODUL POPULAȚIEI DIN BASARABIA ÎN MOLDOVA DE PESTE PRUT (ANII 1812-1828)

Problema exodului populației din Basarabia în Principatul Moldova în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus nu este cercetată în istoriografie, deși mai mulți istorici au constatat existența fenomenului, fără însă a pune în discuție subiectele legate de prezența lui ca fenomen social și, în baza documentelor de arhivă, să încerce soluționarea lor. După cum afirmă unii cercetători, deși o serie de publicații din perioada țaristă conțin anumite informații cu privire la refugierea, după încheierea Tratatului de pace de la București, a populației peste Prut „...istoriografia sovietică a ignorat acest subiect”¹. Un exemplu elocvent în acest sens servește Culegerea de documente ce vizează situația țăranilor și mișcarea țărănească din Basarabia în anii 1812-1861, alcătuită de I.A. Anțupov și C.P. Križanovskaia. În cele 65 de documente cuprinse în Partea întâi și în cele 47 din Partea a doua a culegerii, care cronologic cuprind perioada 1812-1828, nu găsim nici un document ce ar reflecta acest subiect². Explicația este simplă. Istoriografia oficială, tributară paradigmei marxiste, avea menirea să demonstreze caracterul „obiectiv progresist” al anexării la 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, iar exodul populației peste Prut și în alte diferite posesiuni ale Imperiului Otoman, venea în contradicție cu acest postulat. Unicul articol publicat la acest subiect este cel semnat de Dinu Poștarencu³, care pune în circuitul științific noi documente cu privire la exodul populației din Basarabia, dar care mai lasă multe aspecte necercetate și deci permite abordarea lui în continuare.

În cadrul acestui studiu vom încerca să scoatem în evidență și să punem în discuție doar cele mai importante aspecte ale acestui fenomen: **1.** prezența exodului ca fenomen social în Basarabia în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus; **2.** factorii care au cauzat exodul; **3.** modalitățile și căile de refugiere a populației din Basarabia în dreapta Prutului; **4.** măsurile întreprinse de administrația regională și cea imperială în vederea stopării exodului; **5.** relațiile dintre administrația regională din Basarabia sau cea imperială rusă și domnul Moldovei în vederea repatrierii fugarilor; **6.** măsurile de pedeapsă la care erau

* **Valentin Tomuleț**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

¹ Dinu Poștarencu, *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. – Chișinău, 2006, p. 180.

² *Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии (1812-1861 годы)*. Сборник документов / Составители И.А. Анцупов, К.П. Крыжановская, Том. III, Часть I. – Кишинев, 1962, с. 13-123; Часть II. – Кишинев, 1969, с. 11-103.

³ Dinu Poștarencu, *Exodul populației peste Prut după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. – În: *Revista de istorie a Moldovei*. – Chișinău, 2003, nr. 1-2 (53-54), p. 93-99.

supuși fugarii prinși la hotarele Basarabiei sau cei reîntorși de administrația moldovenească în Basarabia etc.

De la bun început urmează să constatăm că drept cauză principală ce a determinat exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut a fost atitudinea vădit ostilă a autohtonilor față de regimul de ocupație. Aleksandr Silin, profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, scria în această privință la sfârșitul anilor '60 ai sec. al XIX-lea: „Circumstanțele exclusive care au condiționat atitudinea ostilă a basarabenilor față de ruși s-au produs în timpul războaielor ruso-turce, mai cu seamă în ultimii 20 de ani de până la anexarea Basarabiei la Rusia. Teritoriul ei adesea a servit drept loc de concentrare și trecere a armatelor ruse. Aflarea permanentă într-o asemenea situație, epuizarea mijloacelor de existență au generat, în mod firesc, o antipatie profundă din partea băștinașilor față de ruși, îndeosebi în zonele ce au servit nu doar ca locuri de trecere sau de cantonare a armatelor, dar și ca teatre de război, după cum, bunăoară, au fost localitățile din preajma Hotinului, Benderului, Chilieii și, în special, a Ismailului”⁴.

Despre situația creată în Basarabia către sfârșitul războiului ruso-turc din 1806-1812 destul de convingător scrie într-un memoriu, adresat ministrului de Poliție din Sankt Petersburg S.C. Viazmitinov, consilierul de stat N.Baikov, care, la începutul anului 1813, a fost cu misiuni speciale în regiune: „Țăranii, nemaifiind în stare să suporte birurile grele și taxele ilegale la care sunt supuși, sunt siliți să-și părăsească vetrele și să fugă peste Prut, pentru a se așeza în părțile Imperiului Otoman (adică, în Moldova de peste Prut – V.T.)”⁵. Principele A.B. Kurakin, ministrul de Interne al Rusiei, scria aceluiași ministru de Poliție S.C. Viazmitinov că „într-adevăr, ar fi foarte regretabil dacă această regiune, Basarabia, care până acum a fost așa de populată și fertilă și a cărei achizițiune a costat atât de scump statului, va fi, în cele din urmă, pustiită”⁶.

Despre fuga în masă a locuitorilor Basarabiei peste Prut mărturisesc și organele imperiale, care ordonau guvernatorului civil al Basarabiei să stabilească legături cât mai strânse cu domnul Moldovei: „Stabilirea acestor relații se impune ca necesară din cauza numeroșilor fugari din Basarabia, care își părăsesc locuințele și care sunt căutați în baza unor dispoziții atât nevalabile, cât și necuviincioase”⁷.

Pentru soluționarea problemelor înaintate de organele centrale, la 7 octombrie 1812, Scarlat Sturdza a emis o dispoziție specială adresată comandantului Armatei Dunărene P.V. Ciciagov, prin care acestuia i se indica instituirea cordonului de pază la hotarul de apus al Basarabiei. Scarlat Sturdza scria: „Deoarece Prutul a devenit hotar, consider că pe malul râului necesită a fi stabilit un cordon

⁴ А.Силин, Димитрий архиепископ Кишиневский и Хотинский. – În: Кишиневские епархиальные ведомости (КЕВ), 1867, №3, с. 97.

⁵ *Anexarea Basarabiei* (schiță istorică) de Paul Gore. – În: Ștefan Ciobanu, *Basarabia*. – Chișinău, 1993, p. 166-167.

⁶ *Ibidem*, p. 165.

⁷ *Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR)*, F. 1308, inv. 1, d. 8, f. 98.

de strajă. Trupele care alcătuiesc garnizoana din Basarabia aflându-se în subordinea Excelenței voastre, rog să urgențați organizarea acestei străji, care poate servi obstacol pentru fugarii din această regiune peste frontieră în Moldova...⁸. P.V. Ciciagov a încredințat organizarea cordonului general-locotenentului I.M. Hartingh, care conducea cu forțele militare cantonate în Basarabia și care deținea funcția de guvernator civil interimar. Cordonul urma să fie apărat de 3 regimente care aveau să vină din Rusia – regimentul de cazaci „Don”, condus de Astahov, și două regimente de cazaci din Orenburg⁹.

I.M. Hartingh, care avea la dispoziție un număr redus de cazaci, a putut organiza paza frontierei doar pe cursul inferior al Prutului, până la drumul poștal ce trecea din Iași spre Movilău. Celelalte părți ale hotarului urmau să fie întărite cu pază după sosirea din Rusia a celor 3 regimente de cazaci. Deja la 9 octombrie 1812, I.M. Hartingh raportează lui S.Sturdza despre măsurile întreprinse privind instituirea pazei de frontieră și interzicerea intrării și ieșirii din Basarabia a persoanelor, cu excepția curierilor și a celor care dispuneau de pașapoarte speciale¹⁰. I.M. Hartingh insista ca, până la sosirea celor 3 regimente de cazaci din Rusia, Scarlat Sturdza să asigure paza de frontieră pe întreg cursul Prutului, până la revărsarea lui în Dunăre, cu paznici locali, puși la dispoziție de administrația ținutală, cu ajutorul cărora, după cum credea el, „...va putea fi stopată trecerea ilegală a frontierei”¹¹. Prin urmare, instituirea cordonului de pază la Prut și Dunăre avea drept scop nu doar soluționarea problemelor de ordin sanitaro-vamal – protejarea teritoriului de pătrunderea ciumei și a holerei, sau celor ce țin de perceperea taxelor vamale pentru mărfurile importate și exportate etc., dar și stoparea exodului populației din Basarabia, fenomen destul de frecvent după anexarea provinciei la Rusia.

La 23 aprilie 1813, colonelul Astahov, aflat în localitatea Marșinița, îl informează pe Scarlat Sturdza despre așezările în care sunt amplasate posturile și cordonul de pază: începând de la hotarul cu Imperiul Austriac, de la sătucul Onuta, până la Noua Suliță și în cursul inferior al Prutului până la Brănești, atenționând că cordoane de pază sunt instituite în 33 de sate, acestea fiind supravegheate de 112 cazaci din regimentul „Don”¹².

La 7 august 1813, comandantul Regimentului 2 de cazaci din Orenburg, esaulul Grebenșikov, raportează lui I.M. Hartingh despre măsurile întreprinse întru consolidarea cordonului de pază la Prut și Dunăre, asupra necesității cărora indica la 2 august 1813 ministrul de Interne A.B. Kurakin¹³. În acest scop, Comitetul de carantină l-a trimis pe locotenentul Kulik să cerceteze situația la fața

⁸ Dinu Poștarencu, *Cordonul de cazaci*. – În: *Cohorta*. Revistă de istorie militară. – Chișinău, 2006, nr. 1(5), p. 18.

⁹ *Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM)*, F. 2, inv. 1, d. 62, p. I, f. 1.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, f. 1 verso.

¹² *Ibidem*, d. 198, f. 7-8 verso.

¹³ *Ibidem*, f. 58-58 verso, 74.

locului. Acesta a găsit cordonul de pază în dezordine, îndeosebi în localitatea Leova, unde cazacii rar controlau linia de hotar, iar rapoartele trimise privind starea cordonului de pază nu corespundeau realității¹⁴. Ca rezultat, la 13 august, Departamentul II al Guvernului regional raportează lui I.M. Hartingh că, ținând seama de dispoziția acestuia din 10 august privind necesitatea întăririi cordonului de pază la Prut, s-au trimis dispoziții respective ispravnicilor de Hotărniceni, Codru, Orhei și Iași, pentru a întări posturile de pază de pe seama locuitorilor, îndeosebi în locurile unde râul Prut ușor putea fi trecut. Pentru supravegherea pazei de frontieră pe o distanță de 30 de verste (sau timp de 6 ore) au fost numite persoane credincioase, agere și sigure din rândurile mazililor, sub răspunderea personală a ispravnicilor¹⁵.

În vara anului 1813, cordonul de pază la hotarul Basarabiei, era alcătuit din: Regimentul 1 de cazaci din Orenburg (pe o distanță de 3666 verste erau amplasate 6 posturi de carantină, 54 pichete cu un efectiv de 20 ofițeri, 23 subofițeri și 483 cazaci) – începea de la Vadul lui Isac, urma pe malurile râului Prut, ale Dunării, continua pe litoralul Mării Negre, pe malul drept al Nistrului până la localitatea Palanca¹⁶; Regimentul 2 de cazaci din Orenburg (12 posturi pe o distanță de 280 verste, cu 65 pichete, 18 subofițeri și 330 cazaci) – de la localitatea Vasiliuții Mari și până la Vadul lui Isac, cu centrul în Leova¹⁷; Regimentul 3 de cazaci „Don” (26 posturi, cu 86 pichete și un efectiv de 39 ofițeri, 53 subofițeri, 1038 cazaci) – de la localitatea Onuta până în localitatea Vasiliuți cu centrul în Noua Suliță¹⁸. Prin urmare, imediat după anexare țarismul a întreprins toate măsurile pentru a asigura paza frontierei.

Cauzele exodului erau multiple: **1.** frica locuitorilor față de un regim străin și necunoscut de dominație; **2.** zvonurile că țărani vor fi legați de glie ca și țărani ruși; **3.** imposibilitatea de a se folosi de proprietățile funciare și de a se vedea cu rudele din partea dreaptă a Prutului; **4.** disprețul cu care erau tratați de administrația regională, în special de generalul I.M. Hartingh; **5.** abuzurile moșierilor, ispravnicilor, arendașilor, concesionarilor etc. **6.** impunerea la multiple dări și prestații; **7.** întreținerea armatei ruse de ocupație și abuzurile militarilor ruși; **8.** prevederile legale stipulate de Tratatul de pace de la București din (16)28 mai 1812, conform căruia locuitorii care dețineau proprietăți funciare în ambele părți ale Prutului aveau dreptul să treacă liber din partea dreaptă în cea stângă și viceversa etc.

Deși conform prevederilor Tratatului de pace de la București populația de pe ambele maluri ale Prutului timp de 18 luni, din momentul schimbului actelor de ratificare (2 iulie 1812), putea să treacă liber de pe o parte pe alta a

¹⁴ *Ibidem*, f. 58 verso.

¹⁵ *Ibidem*, f. 65-65 verso.

¹⁶ *Ibidem*, d. 198, f. 105-111 verso.

¹⁷ *Ibidem*, f. 115-115 verso, 132.

¹⁸ *Ibidem*, f. 144, 145 verso.

râului¹⁹, termenul expirând la 2 ianuarie 1814, I.M. Hartingh, în calitate sa de șef al unităților militare plasate în Basarabia, a dispus să fie interzisă trecerea peste frontieră, fără autorizații, a locuitorilor ce dispuneau de proprietăți funciare situate pe ambele maluri ale Prutului. Numai după adoptarea deciziei imperiale ce permitea locuitorilor din dreapta Prutului să-și stăpânească moșiile în Basarabia și după expirarea termenului de 18 luni, la 3 noiembrie 1812, Scarlat Sturdza îi cere lui I.M. Hartingh să dispună pazei de la Prut să permită trecerea peste graniță a locuitorilor de pe ambele maluri ale râului, fără autorizații²⁰. Dar, această dispoziție a lui Scarlat Sturdza, cum vom constata mai jos, nu se va respecta.

Pentru a înțelege mai profund cauzele exodului populației din Basarabia în Principatul Moldova, să examinăm succint starea de spirit a locuitorilor din această provincie, în așa-numita perioadă a „privilegiilor”, când diferite categorii ale populației au beneficiat de anumite înlesniri și privilegii, iar provincia – de o autonomie limitată, până în 1828, în componența Imperiului Rus. Datele care elucidează doar fragmentar această problemă, depistate doar dintr-un singur fond de arhivă (fondul 2, Cancelaria Guvernatorului Basarabiei, ANRM), însumând 1502 documente, sunt sistematizate în Tabelele 1 și 3.

Tabelul 1

Dinamica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia, conform principalelor forme de manifestare, în anii 1812-1818*

Ținu-turile	Formele de protest și revendicări								în total	Raportul, în %
	Abuzurile moșierilor, ispravnicilor, arendașilor, concesionarilor etc.	Prestații, impozite, dări exagerate	Abuzurile militarilor ruși	Fuga, strămutările țăranilor în interiorul Basarabiei și peste Nistru	Fuga țăranilor în Moldova de peste Prut	Abuzurile administrației regionale și ale funcționarilor ruși	Restricții în comerțul interior și exterior	Mișcarea haiducească		
Hotin	18	5	16	1	6	-	2	-	48	4,7
Soroca	42	9	4	13	-	3	1	-	72	7,0
Iași	30	16	9	3	7	-	1	1	67	6,5
Orhei	178	224	58	29	5	21	6	2	523	51,0

¹⁹ *Documente turcești privind istoria României*. Vol. III, 1791-1812. Întocmit de Mustafa A. Mehmet. – București, 1986, p. 264.

²⁰ Dinu Poștarencu, *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. – Chișinău, 2006, p. 109.

Bender	28	24	14	16	-	3	-	-	85	8,3
Hotărniceni	11	8	7	7	-	-	-	-	33	3,2
Codru	16	14	3	13	12	3	-	-	61	6,0
Greceni	19	9	5	6	11	-	-	-	50	4,9
Toma-rova	30	9	17	5	21	1	3	-	86	8,4
În total	372	318	133	93	62	31	13	3	1025	100,0
În %	36,3	31,0	13,0	9,1	6,0	3,0	1,3	0,3	100,0	-

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2, 9, 10, 35, 78, 79, 80, 82, 83, 96, 107, 109, 110, 113-115, 117, 118, 125, 128, 133, 144, 189, 192, 216, 233, 237, 256-259, 262-264, 267-270, 272, 284, 332, 382, 387, 390, 399, 402, 463-467, 515, 520, 528, 529, 538, 540, 553, 561, 563, 569, 583, 584, 586, 596, 611, 612, 626, 666, 669, 670, 675-677, 684, 685, 690, 691, 692, 726, 728, 732, 775, 781, 794, 795, 836-839, 842, 850, 860, 862, 863, 868, 869, 900, 903, 906, 909, 919, 928, 929, 939, 943, 955, 1044, 1122, 1162, 1235, 1300, 1335, 1496, 1498, 1500.

Datele din Tabelul 1 reflectă dinamica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia, conform principalelor forme de manifestare, în anii 1812-1818, de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus și până la adoptarea „Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia” din 29 aprilie 1818²¹. Analiza acestor date ne permite să constatăm că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, în pofida diverselor „privilegii” acordate diferitelor categorii sociale ale populației și intereselor majore de a crea în regiune o atmosferă atractivă pentru popoarele balcanice, situația populației s-a înrăutățit cu mult, fapt confirmat de numeroasele plângeri și reclamații ale țăranilor și orășenilor²².

Potrivit datelor Tabelului 1, protestele și revendicările care au avut loc în Basarabia în această perioadă au fost grupate în 8 categorii vizând: 372 (36,3%) – abuzurile moșierilor, ispravnicilor, arendașilor, concesionarilor etc.; 318 (31%) – prestațiile, impozitele și dările exagerate; 133 (13%) – abuzurile militarilor ruși; 93 (9,1%) – fuga, strămutările țăranilor în interiorul Basarabiei și peste Nistru; 62 (6%) – fuga țăranilor în Moldova de peste Prut; 31 (3%) – abuzurile administrației regionale și ale funcționarilor ruși; 13 (1,3%) – restricțiile în comerțul interior și exterior și 3 (0,3%) conțin informații cu privire la mișcarea haiducească sau la actele de tâlhărie.

Este semnificativ faptul că din cele 1025 de proteste și revendicări ale populației din Basarabia care au avut loc în această perioadă 523 (51%) au revenit

²¹ Am recurs la o periodizare convențională: 1812-1818 și 1819-1828, la bază fiind pusă împărțirea administrativ-teritorială a Basarabiei, pentru a putea repartiza protestele și revendicările populației pe ținuturi.

²² Conținutul plângerilor și reclamațiilor populației din Basarabia în anii 1812-1828 au fost sistematizate și generalizate de autor în culegerea de documente: Valentin Tomuleț, *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828) (În baza documentelor depozitate în Fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei”)*. – Chișinău, 2007, vol. II, 404 p.

ținutului Orhei, care, după cum putem constata, era cel mai mare după teritoriu, includea cele mai multe așezări rurale și urbane, avea cea mai densă populație și, principalul, avea cele mai multe așezări țărănești (răzeșești și moșierești) și orășenești, cele mai multe biserici – respectiv, cel mai mare număr de oameni cărturari, care puteau scrie plângeri, fiind și cel mai aproape de centrul regional Chișinău etc. Acesta era urmat de ținuturile: Tomarova – cu un număr de 86 (8,4%) de proteste, Bender – 85 (8,3%), Soroca – 72 (7%), Iași – 67 (6,5%), Codru – 61 (6%), Greceni – 50 (4,9%), Hotin – 48 (4,7%) și ținutul Hotârnicieni – 33 (3,2%) de proteste. Prin urmare, mai mult de jumătate din numărul total de proteste și revendicări ale populației din Basarabia în anii 1812-1818 au avut loc în ținutul Orhei.

Datele Tabelului 1 confirmă că exodului țăranilor și orășenilor din Basarabia în Moldova de peste Prut îi revenea locul 5 în cadrul celor 8 forme de protest, stabilite de noi convențional în baza analizei celor 1502 de documente. Doar în 3 ani (1813, 1815 și 1816) în Basarabia au avut loc 62 cazuri de emigrare a populației din Basarabia în dreapta Prutului: inclusiv 21 (33,9%) din ținutul Tomarova, 12 (19,4%) – din ținutul Codru, 11 (17,7%) – din ținutul Greceni, 7 (11,3%) – din ținutul Iași, 6 (9,7%) – din ținutul Hotin și 5 (8,1%) din ținutul Orhei. 47 (75,8%) cazuri de emigrări (din numărul lor total) ale țăranilor din Basarabia peste Prut au avut loc în anul 1816 (Tabelul 2).

Tabelul 2

Exodul țăranilor din Basarabia în Moldova de peste Prut în anii 1812-1816*

Anii**	Ținuturile									În total	Raportul, în %
	Hotin	Soroca	Iași	Orhei	Bender	Hotârnicieni	Codru	Greceni	Tomarova		
1813	1	-	1	-	-	-	-	1	-	3	4,8
1815	1	-	2	2	-	-	1	3	3	12	19,4
1816	4	-	4	3	-	-	11	7	18	47	75,8
În total	6	-	7	5	-	-	12	11	21	62	100,0
În %	9,7	-	11,3	8,1	-	-	19,4	17,7	33,9	100,0	-

* Tabelul a fost alcătuit în baza aceluiași izvoare ca și Tabelul 1.

** Date pentru ceilalți ani lipsesc.

Deși de multe ori izvorul nu indică numărul de familii sau persoane care au fugit în partea dreaptă a Prutului, din datele nu atât de complete care se conțin în izvoarele depistate putem totuși constata, doar în baza acestui fond de docu-

mente, că în acești 3 ani din diferite ținuturi ale Basarabiei s-au refugiat în Moldova de peste Prut 131 de familii (36 de cazuri) și, aparte, 109 de persoane (26 de cazuri). Prezentăm câteva exemple care confirmă prezența acestui fenomen.

La 2 iulie 1813, din satul Călinești, ținutul Iași, au fugit în Moldova de peste Prut mai mulți țărani. Conform raportului consulului rus din Iași²³, domnul Moldovei „...nu dorește să-i întoarcă pe locuitorii Basarabiei la locul vechi de trai”²⁴. Tot în această perioadă unii locuitori din satul Revcăuți, ținutul Hotin, au fugit împreună cu familiile lor în Moldova de peste Prut²⁵. Administrația regională din Basarabia întreprinde măsuri concrete, prin intermediul consulului rus din Iași, de a întoarce fugarii în Basarabia. Conform informațiilor din 9 și 11 martie 1815, din satul Lecani, ținutul Codru, din satele Giurgiuilești și Vadul Boului, ținutul Tomarova, au fugit în Moldova de peste Prut 15 familii de țărani. În toate 3 cazuri guvernatorul civil al Basarabiei îl roagă pe consulul general rus din Iași, Aleksandr Pini, să-i găsească pe țărani fugari și să-i întoarcă în Basarabia²⁶.

De multe ori fugarii erau prinși și supuși judecății. La 25 mai 1815, șeful poliției din Chișinău raportează guvernatorului civil al Basarabiei că au fost prinși 19 țărani fugari care au încercat să treacă ilegal hotarul de la Prut²⁷. Pentru încercare de a fugi peste Prut țărani au fost supuși judecății.

Măsuri de stopare a exodului erau întreprinse și în interiorul Basarabiei. La 11 iunie 1815, în legătură cu refugiarea frecventă a locuitorilor din diferite ținuturi ale Basarabiei în Moldova de peste Prut, guvernatorul civil al Basarabiei i-a ordonat ispravnicului de Iași „...să studieze cu exactitate dacă locuitorii din ținutul Iași fug peste Prut în Moldova și să raporteze despre măsurile întreprinse în vederea stopării acestor refugieri”²⁸. Asemenea dispoziții au primit și alți ispravnici.

Destul de frecvente erau cazurile de fugă a țăranilor din ținutul Tomarova, unde erau cantonate armatele ruse și țăranii sufereau de încartiruire. La 19 februarie 1815, autoritățile locale îl atenționau pe guvernatorul civil al Basarabiei

²³ *Consul rus* – diplomat, investit, după tratatul de la Kuciuk-Kainargi (10 iulie 1774), cu funcții comerciale, în realitate – cu multiple și importante misiuni politice. Prin art. XI al acestui tratat, Poarta permitea Rusiei să-și instaleze consuli și viceconsuli în Imperiul Otoman „în perfectă egalitate cu consuliile celorlalte puteri prietene”. Atribuțiile consulilor ruși au fost înscrise în acordul comercial ruso-turc de la Constantinopol (21 iunie 1783) și erau preluate din capitulațiile franceze și engleze. Ca urmare a acestor tratate, beratul sultanului din 19 decembrie 1782 autorizează funcționarea unui consul general rus în Țările Române „pentru neguțătorii și călătorii ruși”. Între 1781 și 1814 sunt confirmați și consuli Austriei, Prusiei, Franței și Angliei. Prezența consulilor, din punct de vedere politic, a însemnat diminuarea prestigiului și uzurparea prerogativelor domnului. Această atitudine a generat conflicte grave în repetate rânduri. Regimul de consulate pe bază de capitulații va fi abolit după adoptarea Convenției de la Paris (1856). (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar.* – București, 1988, p.122).

²⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 84, f. 144.

²⁵ *Ibidem*, d. 83, „Registrul documentelor de intrare” din 20 noiembrie 1813, f. 124.

²⁶ *Ibidem*, d. 387, f. 106 verso, 109.

²⁷ *Ibidem*, f. 234 verso.

²⁸ *Ibidem*, f. 269.

despre fuga în Moldova de peste Prut a mai multor țărani din satul Giurgiulești²⁹. Din unele documente aflăm despre întoarcerea forțată a țăranilor fugari din Moldova de peste Prut. La 13 aprilie 1816, consulul rus din Iași îl informează pe guvernatorul civil al Basarabiei că mulți țărani din satul Telenești, ținutul Orhei, au fugit în Moldova de peste Prut, dar toți au fost întorși înapoi împreună cu întreaga avere³⁰.

Documentele de arhivă atestă că averea locuitorilor care fugeau în partea dreaptă a Prutului era vândută, iar banii – vărsați în vistieria statului. Potrivit informațiilor de care dispunem, la 29 ianuarie 1816, din tângușorul Tomarova au fugit peste hotare, în Moldova de peste Prut, 4 familii, iar din Satul Nou, ținutul Tomarova – 5 familii; averea fugarilor a fost vândută, conform hotărârii Departamentului II al Guvernului regional al Basarabiei³¹.

Spre regret, documentele care atestă exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut, depozitate în fondul 2 – Cancelaria guvernatorului Basarabiei, nu s-au păstrat integral, cele mai multe au nimerit și în alte fonduri de arhivă, iar cele care s-au păstrat nu conțin informații complete despre numărul fugarilor.

Să analizăm succint dinamica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia, conform principalelor forme de manifestare, în anii 1819-1828, de la adoptarea Regulamentului din 1818 și până la lichidarea în 1828 a autonomiei Basarabiei (Tabelul 3).

Tabelul 3

Dinamica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia, conform principalelor forme de manifestare, în anii 1819-1828*

Ținuturile	Formele de protest și revendicări									în total	Raportul, în %
	Abuzurile moșterilor, ispravnicilor arendașilor, concesionarilor etc.	Abuzurile militarilor ruși	Prestații, impozite, dări exagerate	Mișcarea haiducească, atacuri tâlhărești	Revolte fâișe, daune și prejudicii aduse moșterilor	Fuga și strămutarea țăranilor în interiorul Basarabiei și peste Nistru	Refugierea țăranilor în Moldova de peste Prut	Abuzurile administrației regionale și a funcționarilor ruși	Restricții în comerțul interior și exterior		
Hotin	31	17	12	1	8	-	-	2	3	74	15,5
Iași	47	13	20	4	2	4	1	1	1	93	19,5
Orhei	56	20	9	13	3	3	-	1	1	106	22,2

²⁹ *Ibidem*, f. 79.

³⁰ *Ibidem*, d. 515, f. 164.

³¹ *Ibidem*, d. 466, f. 30 verso-31.

Bender	26	15	7	3	1	3	-	1	-	56	11,7
Ismail	44	19	12	11	8	4	9	3	3	113	23,7
Akker- man	13	4	5	6	1	4	-	1	1	35	7,3
În total	217	88	65	38	23	18	10	9	9	477	100,0
În %	45,5	18,4	13,6	8,0	4,8	3,8	2,1	1,9	1,9	100,0	-

* Tabelul a fost alcătuit în baza aceluiași izvoare ca și Tabelul 1.

Analiza datelor generalizate în Tabelul 3 ne permite să constatăm că, spre deosebire de perioada precedentă, în care am stabilit convențional 8 forme de proteste și revendicări, în această perioadă numărul formelor de proteste și revendicări s-a majorat până la 9. Din numărul celor 447 forme de proteste și revolte care au avut loc în Basarabia în această perioadă 217 (45,5%) reveneau abuzurilor din partea moșierilor, ispravnicilor, arendașilor, concesionarilor etc.; 88 (18,4%) – abuzurilor din partea militarilor ruși; 65 (13,6%) – plângerilor împotriva prestațiilor, impozitelor și dărilor exagerate; 38 (8%) – mișcării haiducești sau actelor de tâlhărie; 23 (4,8%) – revoltele fâțișe, daunele și prejudiciile aduse moșierilor; 18 (3,8%) – exodului, strămutării în interiorul Basarabiei și peste Nistru; 10 (2,1%) – fugii țăranilor în Moldova de peste Prut; 9 (1,9%) – abuzurile administrației regionale și ale funcționarilor ruși; 9 (1,9%) – restricțiilor în exercitarea comerțului interior și exterior.

Prin urmare, se schimbă ponderea și locul unor forme de proteste și revendicări: rămân constante, deși se reduc la număr, revoltele împotriva abuzurilor moșierilor, ispravnicilor, arendașilor, concesionarilor etc.; plângerile împotriva abuzurilor militarilor ruși se schimbă de pe locul trei pe locul doi și cresc numeric; mișcarea haiducească sau numărul de atacuri tâlhărești asupra diferitelor gospodării se schimbă de pe ultimul loc, în prima perioadă, pe locul al patrulea și cresc numeric; prestațiile, impozitele și dările exagerate trec pe locul al treilea, dar se micșorează ponderea lor comparativ cu prima perioadă; se micșorează numărul reclamațiilor legate de abuzurile administrației regionale și ale funcționarilor ruși etc.

Micșorarea numărului de proteste și revendicări ale populației în anii 1819-1828 comparativ cu perioada precedentă poate fi explicată nu doar prin consolidarea pozițiilor administrației imperiale în teritoriul nou-anexat, prin adoptarea unui șir de acte normative care asigurau anumite garanții stărilor sociale, prin instituirea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre etc., dar și măsurile mai aspre aplicate privind reglementarea relațiilor dintre diferite stări sociale și prin metodele de constrângere mai dure aplicate față de persoanele care nu se supuneau. Considerăm că dacă la început multe plângeri și reclamații nimereau spre soluționare direct în adresa guvernatorului, acestea fiind depistate de noi în fondul Cancelariei guvernatorului Basarabiei, apoi ulterior, în special după adoptarea Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29

aprilie 1818, multe din aceste plângeri erau îndreptate diferitelor departamente guvernamentale, împlutnicite cu soluționarea acestor probleme etc. Respectiv, toate acestea lămuiesc numărul redus al cazurilor de exod al populației din Basarabia peste Prut.

Este semnificativ faptul că, similar primei perioade, din cele 477 de proteste și revendicări ale populației din Basarabia care au avut loc în această perioadă 113 (23,7%) au revenit ținutului Ismail, urmat de ținuturile Orhei cu 106 (22,2%) proteste, Iași – cu 93 (19,5%), Hotin – cu 74 (15,5%), Bender – cu 56 (11,7%) și de ținutul Akkerman – cu 35 (7,3%) proteste. Această concluzie generală vine în unison cu materialul factologic ce reflectă exodul populației din ținutul Ismail, la care ne vom opri mai jos.

Spre deosebire de perioada precedentă, în anii 1819-1828 se micșorează și numărul fugarilor din Basarabia în Moldova de peste Prut (Tabelul 4).

Tabelul 4

**Țărani refugiați din Basarabia în Moldova
de peste Prut în anii 1820-1828***

Anii**	Ținuturile						În total	Raportul, în %
	Hotin	Iași	Orhei	Bender	Ismail	Akkerman		
1820	-	-	-	-	4	-	4	40,0
1821	-	-	-	-	1	-	1	10,0
1823	-	-	-	-	4	-	4	40,0
1828	-	1	-	-	-	-	1	10,0
În total	-	1	-	-	9	-	10	100,0
În %	-	10,0	-	-	90,0	-	100,0	-

* Tabelul a fost alcătuit în baza aceluiași izvoare ca și Tabelul 1.

** Datele pentru ceilalți ani lipsesc.

Pentru a înțelege datele din Tabelul 4 ce atestă numărul mic al refugiaților trebuie să ținem cont și de faptul că după adoptarea Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 instituțiile administrative s-au întărit, inclusiv cele polițienești; în 1817 a fost instituit cordonul sanitaro-vamal la Prut și Dunăre; au fost întreprinse, încă în prima perioadă, măsuri concrete în vederea stopării exodului etc.

Aceste date confirmă că, spre deosebire de prima etapă, când pe parcursul a 3 ani (1813, 1815, 1816) au avut loc 62 cazuri de refugiere a locuitorilor din Basarabia în Moldova de peste Prut, în cea de-a doua perioadă, în timp de 4 ani (1820, 1821, 1823, 1828) au avut loc doar 10 astfel de cazuri. Majoritatea acestor cazuri – 9 (90%) au fost înregistrate în ținutul Ismail. Deși numărul cazurilor

de fugă nici pe departe nu corespunde realității, totuși el demonstrează elocvent ponderea mare a ținutului Ismail în această formă de protest a populației.

Documentele atestă că una dintre cauzele care îi făceau pe țăranii din Basarabia să fugă în Moldova de peste Prut era creșterea prestațiilor și dărilor, în special abuzurile militarilor încartiruiți în diferite ținuturi. Spre exemplu, țăranii din satul Țiganca, ținutul Ismail, se plâng la 24 martie 1820 guvernatorului civil al Basarabiei împotriva militarilor care erau încartiruiți de mai mult timp în satul lor. Ispravnicul scrie că, din cauza asupririlor, „...locuitorii au întreprins mai multe tentative de a fugi peste hotare”³². Acest fapt este confirmat și de comandamentul militar rus dislocat în ținut. La 3 ianuarie 1820 comandantul regimentului Kamceatka, general-maiorul Pușcin, comunică guvernatorului civil al Basarabiei că locuitorii din satul Gotești, ținutul Ismail, sunt predispuși să fugă în Moldova de peste Prut³³.

Tot mai des documentele atestă măsurile de pedeapsă aplicate fugarilor. Din informațiile administrației locale aflăm că țăranii Todorache Moraru, Ștefan Șerban și Ilie Trifon din satul Țiganca, ținutul Ismail, care au fugit în 1820 peste hotare, la întoarcere în sat, în 1824, au fost dați în judecată³⁴.

De cele mai multe ori, ispravnicii în rapoartele lor cerute de administrația regională și cea imperială, încercau să nege prezența exodului populației din Basarabia în Principatul Moldova, sau să prezinte informații care camuflau situația reală din regiune. Ispravnicul ținutului Greceni, funcționarul de clasa a IX-a A. Nepepivo, în raportul din 7 octombrie 1816, prezentat președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav, funcționarului de clasa a IV-a I.H. Kalagheorghe scria că „din momentul anexării Basarabiei la Rusia, din diferite localități ale ținutului au fugit peste hotare, în Moldova, douăzeci și trei de familii. Cauza care i-a impus pe locuitori să fugă constă în faptul că ei au peste hotare rude apropiate – tați și mame, averi alcătuite din plantații de viță-de-vie, prăvălii și moșii. Reieșind din considerentul că din momentul instituirii hotarului la Prut ei n-au fost niciodată în Moldova, aceste moșii, fără supravegherea lor, peste puțin timp puteau să se ruineze. De aceea, fiind invitați de rude, țăranii de aici s-au refugiat în Moldova, pentru a-și păstra moșiile și a locui împreună cu rudele. Alte cauze care i-ar fi impus pe fugari să părăsească aceste localități, n-au fost depistate în timpul cercetărilor”³⁵.

Ispravnicul ținutului Bender, în raportul său din 31 iulie 1816 prezentat aceluiși I.H. Kalagheorghe, scria că „din momentul instituirii aici a guvernării rusești, băștinașii din acest ținut n-au întreprins tentative de a fugi peste hotare, în afară de câțiva burlaci din localitățile Vâlcov și Cășlița, ucraineni și ruși, numiți nekrasoviți³⁶. În total au fugit 160 persoane, dintre care 14 s-au întors înapoi; în

³² *Ibidem*, d. 676, f. 606 verso.

³³ *Ibidem*, f. 1 verso.

³⁴ *Ibidem*, d. 728, f. 207 verso.

³⁵ *Ibidem*, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 280-280 verso, 298-298 verso.

³⁶ *Nekrasoviți* – adepți ai confesiunii religioase ortodoxe de rit vechi din Rusia, urmași ai cazacilor din regiunea Donului, participanți la răscoala din 1707-1708 condusă de Kondrat Bulavin

schimb, au venit alte 13 persoane noi. Nekrasoviții din aceste localități, în special cei din Vâlcov, se ocupă doar cu pescuitul. Din comercializarea peștelui obțineau profituri atât de mari, încât nu mai aveau nevoie să se ocupe cu agricultura și cu creșterea animalelor. Iar iarna, când pescuitul nu mai este practicabil, se ocupau cu beția, făceau scandaluri și din teama de a nu fi pedepsiți de către guvern fugeau peste hotare. Alții luau cu împrumut de la locuitori sume mari de bani, neavând însă posibilitatea de a întoarce datoriile fugeau în Turcia³⁷.

Prezența exodului este confirmată și de raportul ispravnicului ținutului Iași, adresat președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav I.H. Kalagheorghe. La cererea rezidentului plenipotențiar A.N. Bahmetev din 12 iulie 1816, ispravnicii urmau să prezinte informații diverse despre situația din Basarabia³⁸. Datele prezentate de ispravnicul ținutului Iași sunt sistematizate în Tabelul 5.

Tabelul 5

Exodul populației din ținutul Iași în Moldova de peste Prut și din Moldova în ținutul Iași, în anii 1812-1816*

Anii	Numărul persoanelor fugite peste hotare		Numărul total	În %	Numărul persoanelor strămutate de peste hotare		Numărul total	În %
	Cler	Țărani			Moldoveni	Țigani		
1812	-	130	130	20,4	20	-	20	2,1
1813	2	148	150	23,6	32	14	46	4,8
1814	-	92	92	14,5	170	155	325	33,6
1815	4	175	179	28,1	143	264	407	42,1
1816	-	85	85	13,5	103	63	169	14,5
În total	6	630	636	100,0	471	496	967	100,0
În %	0,9	99,1	100,0	-	48,7	51,3	100,0	-

*ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 88; Dinu Poștarencu, *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus.* – Chișinău, 2006, p. 183.

Datele Tabelului 5 atestă că peste hotare fugeau nu doar țărani, numărul cărora, cu mici abateri, este aproape constant, pe parcursul acestor 5 ani, dar

(А.А. Скальковский, *Некрасовцы, живущие в Бессарабии.* – În: *Журнал Министерства Внутренних Дел (ЖМВД)*, 1845, кн. VIII, с. 61-82). După înăbușirea răscoalei o parte din cazaci în frunte cu Ignat Nekrasov au fugit în Imperiul Otoman, ulterior s-au transferat cu traiul în cursul inferior al Dunării. Poarta Otomană le-a acordat un șir de privilegii, folosindu-i în schimb în războaiele contra Rusiei. În 1807, la invitația comandantului armatei ruse, generalului Mihelson, „nekrasoviții” trec de partea Rusiei și se stabilesc cu traiul în sudul Basarabiei, unde alcătuiesc două regimente de cazaci care vor constitui ulterior bazele oștirii căzăcești din Novorosia (А.Накко, *Очерк гражданского управления в Бессарабии, Молдавии и Валахии во время русско-турецкой войны 1806-1812.* – În: *Записки Одесского Общества Истории и Древностей (ЗООИД).* – Одесса, 1879, т. XI, с. 23).

³⁷ ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 41, 53-53 verso.

³⁸ Ibidem, f. 2, 80.

și reprezentanți ai clerului. Isprăvnicia ținutului Iași argumenta că „...locuitorii s-au refugiat doar din satele situate pe malul râului Prut, iar cauza care i-a făcut să se refugieze constă în legăturile lor de rudenie cu cei de peste Prut. Cât privește persoanele de peste Prut care s-au transferat cu traiul în ținut în anii 1812 și 1813, se poate de presupus că numărul lor a fost altul decât cel indicat în tabel, deoarece cancelaria isprăvnicii nu dispune de date complete și veridice privind acest subiect”³⁹. Probabil, același lucru se putea spune și despre fugarii din Basarabia în Moldova de peste Prut, de care ispravnicul n-a ținut să menționeze.

Ispravnicul de Tomarova raporta din Reni la 10 august 1816 aceluiași I.H. Kalagheorghe, că din ținut au fugit peste Prut 490 persoane de sex masculin și 389 de sex feminin, în schimb de peste Prut (din Balcani) s-au transferat în Basarabia 4290 persoane de sex masculin și 3872 de sex feminin⁴⁰. Ispravnicul preciza că în Moldova s-au refugiat doar persoanele care aveau rude sau proprietăți funciare peste Prut.

Prezența exodului este confirmată și de dispoziția din 25 aprilie 1816 adresată de guvernatorul civil al Basarabiei general-maiorului Bulatov, prin care acesta îl trimite pe colonelul Pantarov la pârcălăbia din Hotin, pentru a cerceta la fața locului cauza refugierii țăranilor din ținutul Hotin peste hotare⁴¹. Datele prezentate de colonelul Pantarov sunt sistematizate în Tabelul 6.

Tabelul 6

Exodul țăranilor din ținutul Hotin în Moldova de peste Prut în anii 1813-1816*

Anii	Numărul de persoane				Raportul, în %		În total	În %
	De sex masculin	În %	De sex feminin	În %	De sex masculin	De sex feminin		
1813	42	10,0	20	10,0	67,7	32,3	62	10,0
1814	29	6,9	7	3,5	80,6	19,4	36	5,8
1815	144	34,3	47	23,5	75,4	24,6	191	30,8
1816	205	48,8	126	63,0	61,9	38,1	331	53,4
În total	420	100,0	200	100,0	67,7	32,3	620	100,0
În %	67,7	-	32,3	-	-	-	100,0	-

* ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 349.

Datele Tabelului 6 atestă, destul de elocvent, tendința de creștere a exodului populației din ținutul Hotin în Principatul Moldova și în alte țări, în primii ani de anexare. Este de menționat faptul că din numărul total de 620 fugari din

³⁹ *Ibidem*, f. 88 verso.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 95.

⁴¹ *Ibidem*, f. 153 verso.

ținutul Hotin în Moldova de peste Prut, 420 (67,7%) erau persoane de sex masculin și 200 (32,3%) – de sex feminin.

Ispravnicul ținutului Hotărniceni Burda în raportul din 30 iulie 1816 scria lui I.H. Kalagheorghe că „...din momentul anexării acestei regiuni la Rusia din acest ținut au fugit în diferite localități ale regiunii 820 de familii⁴². Majoritatea țăranilor fugari se ascundeau în diferite localități ale Basarabiei, iar peste hotare au fugit doar 7 persoane. Țăranii care s-au întors la vechiul loc de trai explicau că au fugit din aceste localități pentru a nu fi transformați de către moșieri în țărani iobagi, iar alții – pentru a scăpa de prestațiile locale⁴³.

Ispravnicul ținutului Codru raporta la 22 septembrie 1816, din târgușorul Leova, aceluiași I.H. Kalagheorghe că „...din momentul anexării acestei regiuni la Rusia, până în prezent au fugit peste hotare 155 persoane de sex masculin și 124 persoane de sex feminin, din care s-au întors înapoi, 30 persoane de sex masculin și 21 – de sex feminin. Cauzele care i-au impus pe locuitori să se refugieze peste Prut au fost determinate, în special, din cauza zvonului răspândit în mediul locuitorilor (cum poate fi observat din decizia Departamentului I al Guvernului Regional din 27 iunie 1816) că toți țăranii care locuiesc pe pământurile moșierești vor fi transformați de către proprietari în țărani iobagi⁴⁴.

Potrivit datelor oficiale prezentate Departamentului I al Guvernului Regional la sfârșitul anului 1816 de către ispravnici și șefii de poliție orășenești, în perioada 1814 – septembrie 1816, din diferite ținuturi ale Basarabiei au fugit, în fond în Principatul Moldova, 802 persoane (după calculele noastre – 752 persoane și 66 familii): în 1814 – 54 persoane, în 1815 – 331 persoane și 64 familii și în 1816 – 367 persoane și 2 familii⁴⁵. Însă aceste date nu reflectă situația reală, deoarece administrația ținutală nu totdeauna putea depista locul unde au fugit țăranii – peste hotare sau în diferite ținuturi ale Basarabiei. În plus, ispravnicii de multe ori ascundeau sau micșorau intenționat numărul fugarilor pentru a prezenta o situație mai favorabilă a ținutului.

Documentele de arhivă păstrează și lista averii părăsite de către fugari în acești ani, din care se poate constata că fugarii au lăsat în locurile abandonate 158 vaci, 15 boi, 50 viței, 17 cai, 78 oi, 6 porci, 18 stupi de albine, mai multe case de locuit, pluguri, care, diferite cereale, divers inventar agricol și multe alte bunuri, care au fost comercializate, iar banii vărsați în vistierie. În acești ani, din comercializarea bunurilor locuitorilor fugari vistieria a încasat 110 cervoneți olandezi, 2 cervoneți austrieci și 3683 lei 16 aspri⁴⁶. O parte din bunurile necomercializate au fost date locuitorilor, iar altă parte era păstrată de ispravnicile ținutale.

⁴² *Ibidem*, f. 30, 38.

⁴³ *Ibidem*, f. 38.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 188, 199 verso-200.

⁴⁵ *Ibidem*, p. II, f. 350-353.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 353 “a”-356.

Un caz aparte de fugă în masă a țăranilor din Basarabia în Moldova de peste Prut este cel din 1819, din ținutul Ismail. Cu numirea, la 24 iunie 1819, în funcție de ispravnic a ținutului Ismail a paharnicului Ioan Cogălniceanu, la 2 decembrie 1819 acesta prezintă Consiliului Suprem al Basarabiei un raport în care scrie că încă până la instituirea sa în postul de ispravnic unii locuitori din acest ținut au fugit peste hotare, la turci. El și-a pus ca scop să dezvăluie cauzele adevărate care i-au impus pe locuitori la acest pas disperat și a constatat că „...la încasarea dării numite *bir*, precum și *goștinii*, *desetinei* și a altor dări, locuitorii erau peste măsură obijduiți de concesionarul sau comisionarul Varfolomeu și contractanții săi, în pofida condițiilor prevăzute de contractul încheiat de el cu Guvernul Regional al Basarabiei. Acesta în mod forțat încasează de la locuitori pentru toate vitele folosite în lucrările agricole: pentru animalele mari câte un lei, iar de la persoanele care locuiesc în cătune, în loc de un leu pentru animalele mari și 20 bani pentru animalele de un an, încasează pentru animalele mari câte 2 lei, iar pentru cele de un an – câte un leu; pentru oi – în loc de 4, câte 8 parale; în locul *desetinei* sau a zecea parte din cantitatea de fân și cereale recoltate, încasează de la locuitorii diferitelor sate a 8-a sau chiar a 6-a parte; de la gospodarii din cătune la fel încasează forțat, dar nu în natură, ci în bani, câte 35 lei pentru fiecare căpiță de fân, pe când în Ismail un kilogram de grâu se comercializează la un preț de 16 sau 18 lei, iar o căpiță de fân valorează nu mai mult de 30 parale. Pentru legumele crescute în grădina de lângă casă concesionarul încasa *desetina*, iar în locul cervonețului olandez, ce urma să fie încasat de vistierie, încasa de la fiecare gospodar câte 15 lei; sub pretextul încasării *burlacitei*⁴⁷, încasează de la fiecare burlac, care locuiește cu părinții precum și de la lucrătorii care muncesc la diferiți săteni câte 7,5 lei⁴⁸. În plus, concesionarul încasa taxe mari pentru comercializarea băuturilor spirtoase: în loc de 25 lei 24 aspri pentru o vadră de spirt încasa 40 lei de la o vadră de rachiu, iar de la comercializarea în credit – 45

⁴⁷ *Burlacita* – impozit, similar *avaetului*, încasat până în 1825 în Basarabia în folosul statului de la țăranii de stat burlaci, în mărime de 7,5 lei de la fiecare burlac (*ANRM, F.3, inv. 1, d. 600, f. 1-15*). Un asemenea impozit plăteau și locuitorii cășlelor (staționări temporare ale păstorilor) (*AISR, F. 560, inv. 6, d. 577, f. 6; ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1320, f. 19-21; F. 123, inv. 1, d. 25, f. 198-199*). De regulă, aceste dări erau date în concesiune. În baza deciziei Guvernului Regional al Basarabiei din 1 ianuarie 1825, toți locuitorii înscrși în recensământul fiscal, aflați pe pământurile statului, în locul taxelor *avaet* și *burlacita* urmau să fie impuși la un impozit în valoare de 23 rub. 50 kop. de familie și de 5 rub. 70 kop. de la fiecare burlac, indiferent de plata *birului*. Străinii care locuiau în Basarabia în baza unor pașapoarte speciale pe pământurile statului, dar care nu erau înscrși în recensământul fiscal, nu erau impuși *birului* și nici taxelor *avaet* și *burlacita* (în pofida faptului că până la efectuarea recensământului fiscal achitau *avaetul* în valoare de 11 rub. 40 kop. de la fiecare familie și *burlacita* – 5 rub. 70 kop. de la fiecare burlac) (*ANRM, F.3, inv. 1, d. 600, f. 4-6 verso*). Ulterior, la propunerea Direcției economico-financiare a Guvernului Regional din 10 octombrie 1825, la 17 octombrie este emisă dispoziția Consiliului Suprem al Basarabiei, conform căreia toți străinii care se ocupau cu agricultura și creșterea vitelor pe pământurile statului erau impuși taxei în valoare de 11 rub. 40 kop., iar burlacii – taxei numite *burlacita* în valoare de 5 rub. 70 kop. (*ANRM, f. 7, 12-13 verso, 14-15*).

⁴⁸ *ANRM, F. 3, inv. 1, d. 761, p. III, f. 737-737 verso*.

și 50 lei; în loc de 12 lei 32 aspri de la comercializarea unei vedre de rachiu de tărie medie încasa câte 20, 25 și 30 lei de la fiecare vadră de rachiu de o calitate mult mai proastă, folosind, de regulă, unități de măsură false; ca rezultat, în baza condițiilor contractului, o vadră de spirt îi costă pe locuitori 60 și chiar 80 de lei⁴⁹. Ispravnicul scria că aceasta are loc din cauza că „funcționarii ispravniciei n-au adus la cunoștință condițiile contractului încheiat cu concesionarul Varfolomeu. În plus, funcționarii din ținutul Ismail în loc să-i apere pe locuitori de prejudicii și ofense îi amendează, le aplică lovituri corporale și le cauzează diverse prejudicii. Astfel, ajungând la disperare, locuitorii ținutului Ismail fug la turci, iar moldovenii din localitatea Safian au fugit care încotro, încât în sat au rămas doar două familii”⁵⁰.

Despre aceste încălcări Cogălniceanu a raportat instanțelor superioare, iar pe locuitori a încercat să-i liniștească, continuând să întreprindă măsurile de rigoare pentru a pune capăt abuzurilor din partea concesionarilor, publicând și lămurind clar locuitorilor condițiile contractului încheiat cu Varfolomeu⁵¹. La rândul său, Varfolomeu, prin intermediul concesionarilor săi, evreilor Lemnel și Iakov Zenațki și al contractanților Avram Perper, Haskel din Edi-Burnu și Pereț din Doluchioi, și aceștia evrei, a încercat să-l mituiască pe Cogălniceanu. Același lucru a încercat să-l facă și procurorul regional Pisarevski. Acesta i-a propus să încaseze de la fiecare arendaș câte 12 cervoneți, în schimb să permită arendașilor să comercializeze rachiul la prețurile vechi, stabilite, cum este scris în izvor, „... în timpul când ispravnic era socrul procurorului Pisarevski”⁵². Văzând însă că Cogălniceanu nu cedează, Pisarevski îl clevește în fața instanțelor regionale. Ca rezultat, este instituită o comisie de anchetă în frunte cu consilierul Tanski, care, încă de la începutul concesionării dărilor și băuturilor alcoolice, era în legătură strânsă cu concesionarul Varfolomeu. Știind că nu este vinovat și conștientizând pericolul abuzurilor comise, Cogălniceanu nu l-a înlăturat pe Tanski de la cercetarea cazului, i-a pus la dispoziție toate materialele acumulate în timpul anchetei și i-a răspuns sincer la toate întrebările pe cazul dat, crezând naiv că acesta va fi obiectiv. Tanski, în schimb, fiind complice cu concesionarul Varfolomeu, a ascuns și n-a cercetat încălcările comise de contractanți, depistate în timpul cercetărilor efectuate de ispravnicul Cogălniceanu, folosind toate mijloacele pentru a-l compromite pe acesta, cerând instituțiilor regionale să-l înlătore din postul de ispravnic⁵³.

Văzând aceasta, Cogălniceanu se plânge Consiliului Suprem al Basarabiei, cerând ca în cercetarea cazului să fie numit un alt funcționar, imparțial. Ca rezultat, a fost instituită o comisie specială în frunte spătarul Vasile Ruset, membru al Consiliului Suprem al Basarabiei. Între timp, Tanski a dovedit să-l compromită

⁴⁹ *Ibidem*, f. 738.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 738-738 verso.

⁵¹ *Ibidem*, f. 738 verso.

⁵² *Ibidem*, f. 738 verso-739.

⁵³ *Ibidem*, f. 739 verso.

pe Cogălniceanu în fața rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, scriind că acesta nu i se supune, nu răspunde la întrebările date de el, că a comis un șir de încălcări. Tanski mai informa că a întreprins toate măsurile pentru a nu fi prejudiciată concesiunea veniturilor de stat și comercializarea băuturilor alcoolice. Ca rezultat, rezidentul plenipotențiar A.N. Bahmetev a dispus Consiliului Suprem al Basarabiei ca până la finisarea anchetei Varfolomeu să fie destituit din postul de ispravnic⁵⁴. Consiliul Suprem al Basarabiei s-a conformat deciziei rezidentului plenipotențiar și n-a mai cercetat cazul, nu a insistat ca consilierul Tanski să prezinte argumentele de rigoare în legătură cu demersul făcut pe numele rezidentului plenipotențiar⁵⁵.

La sosirea membrilor comisiei în frunte cu spătarul Vasile Ruset, Tanski le-a prezentat aceleași materiale care au fost transmise rezidentului plenipotențiar al Basarabiei. Cercetând la fața locului abuzurile enunțate de Cogălniceanu, membrii comisiei au constatat că aceste încălcări într-adevăr au avut loc. Pe parcursul anchetei comisia nu a depistat nici o plângere în care ar fi fost implicat ispravnicul Cogălniceanu, în afară de plângerile câtorva evrei contractanți ai lui Varfolomeu, implicați în fraude și depistați la timpul respectiv de ispravnic⁵⁶.

În pofida acestui fapt, cazul ispravnicului de Ismail Cogălniceanu nu a fost soluționat mulți ani. Abia la 30 septembrie 1826, Consiliul Suprem al Basarabiei, sub președinția mareșalului regional al nobilimii Leonard (membri: Donici, Glavce, Ianov, Stamo, Simonov și Sușkov), ia decizia pe marginea acestei cauze. Reieșind din considerentul că ispravnicul Cogălniceanu a fost destituit, la insistența lui Tanski, din postul de ispravnic al ținutului Ismail, în urma dispoziției rezidentului plenipotențiar A.N. Bahmetev, Consiliul Suprem a fost nevoit să se conformeze acestei dispoziții⁵⁷. Documentele ce reflectă acest caz au fost transmise în arhivă.

Conform datelor prezentate de administrația locală, doar în 1819 din ținutul Ismail au fugit peste hotare 175 familii: din satul Broasca – o familie, Cugurlui – 3, Safian – 41, Doluchioi – 9, Cichirli-Chitai – 2, Hasanspaghi – 3, Hadji-Curda – 6, Brânza – 2, Giurgiulești – 1, Vadu Boului – 3, Mândrești – 6, Bubuești – 3, Cișmichioi – 3, Cartal – 25, Barta – 3, Bulboaca – 27, Vulcănești – 6, Țiganca – 2 și Frecăței – 28 familii⁵⁸.

Conform rapoartelor administrației locale, cauzele care i-au determinat pe țărani să fugă peste Prut erau diverse: vagabondajul; datoriile față de mulți locuitori și incapacitatea de a întoarce datoriile; împrumuturile luate de la creditori pentru a cumpăra grâu sau alte cereale și a-l vinde negustorilor angroșiști din Ismail și incapacitatea de a întoarce creditele; prezența rudelor și a proprietăților funciare peste hotare; disperarea că situația lor economică în Basarabia este mult

⁵⁴ *Ibidem*, f. 740.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 740 verso.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 740 verso-741.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 741-741 verso.

⁵⁸ *Ibidem*, d. 104, f. 2-6 verso; d. 788, p. II, f. 609 verso-611.

mai rea decât cea din Moldova de peste Prut; diversele prestații și dări la care erau impuși etc.⁵⁹ Totuși, după cum constată administrația ținutală, în baza datelor prezentate de locuitorii acestor localități și confirmările din partea isprăvniciei, nimeni din locuitorii băștinași care au gospodăria și se ocupă cu agricultura n-au fugit peste hotare, în afară doar de cei care nu au viză de reședință și duc un mod de viață desfrânat⁶⁰. Prin urmare, administrația locală căuta să ascundă prin diferite metode cauzele adevărate ale exodului. Însă aceste afirmații ale funcționarilor locali pot fi puse la îndoială. Analizând cauzele exodului populației din ținutul Ismail, putem constata că administrația locală indica una și aceeași cauză pentru toți fugarii din același sat. Spre exemplu: cele 41 de familii de țărani au fugit în 1819 din satul Safian din cauza datoriilor față de consăteni și incapacității de a întoarce datoriile; cele 15 familii din satul Cartal – din cauza rudelor de peste hotare; cele 28 de familii din satul Frecăței – din cauza dărilor insuportabile⁶¹.

Pentru cercetarea cazului, cum constatam mai sus, la dispoziția Consiliului Suprem al Basarabiei din 21 octombrie 1819, a fost instituită o comisie de anchetă în frunte cu spătarul Vasile Ruset, membru al Consiliului Suprem al Basarabiei, în care au intrat asesorul Cernițki, Enolachi Păun și Djanoglo Leviodache. Comisia urma să stabilească de urgență cauzele care i-au impus pe locuitorii din ținutul Ismail să fugă peste hotare, care au avut loc de la data numirii în funcția de ispravnic ale ținutului Ismail, la 23 aprilie, a paharnicului Cogălniceanu (indicându-se un număr de 50 familii de fugari). Isprăvnicia era obligată să prezinte lista familiilor și a satelor din care au fugit țărani și să scoată în evidență cauzele care i-au impus pe țărani să fugă peste hotare⁶². La cererea Comisiei, starostii satești și ocolașii au prezentat isprăvniciei lista persoanelor care au fugit din diferite localități ale ținutului Ismail, de la numirea în funcția de ispravnic a paharnicului Cogălniceanu până la 23 septembrie 1819. Conform acestor date, în perioada 5 iunie-20 septembrie 1819 din diferite localități ale ținutului Ismail au fugit peste hotare 34 familii (170 persoane): din satul Hăsănești – o familie (3 persoane), Cartal – 13 familii (50 persoane), Vadul Boului – o familie (4 persoane), Safian – 7 familii (39 persoane), Cerchez – 3 familii (14 persoane), Cugurlui – 3 familii (12 persoane), Nekrasovka – o familie (16 persoane), Dolukioi – 5 familii (24 persoane), Caracioban – o familie (5 persoane) și Babele – o familie (3 persoane). Lista era semnată de comisarul de clasa a X-a Podgurski și secretarul de clasa a X-a Prekantov⁶³.

Rezultatele comisiei de anchetă atestă că fugeau nu doar persoanele vagabonde, sărace sau care aveau rude peste hotare, dar fugeau și persoane înstărite. La 29 august 1819, din slobozia Aleksandrovka au fugit peste hotare Iakob Rastorguev, împreună cu soția, fiica și 12 lucrători ai săi, luând cu ei năvodul aflat pe

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, d. 104, f. 6 verso.

⁶¹ *Ibidem*, f. 2-6 verso.

⁶² *Ibidem*, f. 8, 17 verso.

⁶³ *Ibidem*, f. 8-11.

lacul Eltuh, unde se ocupau cu pescuitul⁶⁴. Unii fugari au fost prinși de paza de frontieră și întorși înapoi. La 28 octombrie 1819, 22 de fugari din satul Cartal au fost prinși de paza de frontieră și aduși la isprăvnicie, pentru a fi dați judecății⁶⁵.

Ulterior, a fost prezentată încă o listă în care au fost incluse persoanele care au fugit peste hotare din ținutul Ismail în perioada 23 septembrie-25 octombrie 1819. Conform acestor date, în perioada respectivă au fugit peste hotare 18 familii (60 persoane): din satul Cichirli-Chitai – o familie (o persoană), Giurgiulești – o familie (4 persoane), Mândrești – 2 familii (6 persoane), Cartal – o familie (3 persoane), Hadji – o familie (4 persoane), Broască – o familie (o persoană), Văleni – 2 familii (8 persoane), Bubuești – 2 familii (6 persoane), Vadul Boului – o familie (6 persoane), Brânza – 2 persoane și Cugurlui – 6 familii (19 persoane)⁶⁶.

Din rapoartele prezentate se poate constata că una din cauze din care unii coloniști veniți din Moldova de peste Prut fugeau înapoi peste hotare rezidă în faptul că în sudul Basarabiei ei n-au putut să-și organizeze o gospodărie țărănească, având alte meserii decât cele de agricultor, n-au putut să se integreze în societate, au sărăcit și au ajuns la disperare. Drept exemplu în acest sens poate servi cazul locuitorului Inco Stoico din Caracioban. La 2 noiembrie 1819, Comisia, instituită pentru verificarea cauzelor din care țărani din ținutul Ismail fug peste Prut, constată că acesta era originar din Moldova de peste Prut, era caracterizat pozitiv, se ocupa cu confecționarea cavelor, „...dar, fiind sărac, s-a înglodat în datorii. Respectiv, a fost nevoit să vândă toată pâinea și vitele pentru a întoarce datoriile, din care cauză a sărăcit și mai mult. Fiind meșter de care, n-a putut să-și întrețină familia doar din agricultură, cu care nu era deprins, iar pentru confecționarea cavelor nu erau păduri prin apropiere, ...din care cauză a și fugit cu familia peste hotare”⁶⁷.

La 5 noiembrie 1819, comisia de anchetă ce și-a ținut lucrările la Tatarbunar, în frunte cu spătarul Vasile Ruset, analizând cauzele strămutării celor 7 familii de moldoveni din satul Safian în satul Babele, constată că „...toți locuitorii fugari nominalizați în trecut, când locuiau în Moldova, erau considerați gospodari de frunte, iar atunci când s-au strămutat în Basarabia și s-au așezat cu traiul în Safian n-au mai putut să-și agonisească asemenea averi pe care le-au avut până atunci. Din ei doar Ilie Enkulov era mai înstărit, ceilalți erau săraci...”⁶⁸. Împreună cu aceste 7 familii au mai fugit încă 33 de familii, care până la sosirea în Basarabia erau aproape toți gospodari, aveau plantații de viță-de-vie, iar după transferarea lor în satul Safian n-au mai putut agonisi asemenea averi. La începutul secerișului contractanții concesiunii au încasat de la moldoveni câte un leu pentru folosirea animalelor de tracțiune și câte un cervoneți de la fiecare familie,

⁶⁴ *Ibidem*, f. 10.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 11 verso-12.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 13 verso-14 verso.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 15-15 verso.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 16.

în pofida numeroaselor cereri ale acestora de a le permite să achite doar jumătate din sumă, cealaltă jumătate urmând să fie încasată mai târziu. Mai mult ca atât. Pentru insistența lor contractanții evrei i-au snopit în bătăi pe țărani Demianov și Ilie Enkulov⁶⁹. Atunci când comunitatea moldovenilor s-a plâns ispravnicului, acesta, făcând dreptate țăranilor, a confirmat că ei nu erau obligați să plătească pentru folosirea forței de tracțiune, iar taxa pentru fiecare gospodărie egală cu un cervoneți urma să fie încasată în două părți, dar „...fiind atunci ocupat de multe alte plângeri ale locuitorilor din alte sate, le-a promis că va da dispozițiile de rigoare mai târziu”⁷⁰. Țăranii s-au plâns și procurorului ținutal, cerând să li se restituie banii încasați pentru folosirea forței de tracțiune, dar fără rezultat. Ulterior, în timpul treieratului cerealelor, comunitatea moldovenilor a fost nevoită să se folosească de caii molocanilor⁷¹, care erau goniți la pășunat pe pământurile satului Safian, intrând astfel în conflict cu comunitatea ucrainenilor, care nu le-a permis pășunatul cailor pe pământurile lor. Moldovenii n-au fost susținuți nici de comisarul Podgorski, care în loc să-i susțină i-a bătut pentru că pășunau caii pe pământul orașenesc. Din această cauză, cum constată izvorul, „...au fugit cei 7 gospodari împreună cu familiile lor, iar după ei, unul câte unul, câte doi și mai mulți în decurs de o lună au fugit și toți ceilalți, care încotro. Au rămas doar cei care au depus mărturii (Nedelko Demianov și Mihalache Cocea – V.T.) și încă 2 gospodari. Dar, văzând că sunt prea puțini, cei care au depus mărturii s-au transferat în Babele, iar alții doi în Tucikov, dintre care unul a decedat, iar celălalt a fugit peste hotare”⁷². Este un caz elocvent care demonstrează că adevărata cauză care i-a impus pe țărani din Safian și din celelalte sate ale ținutului Ismail să fugă

⁶⁹ *Ibidem*, f. 16-16 verso.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 16 verso.

⁷¹ *Molocan* – sectă religioasă care s-a constituit la sfârșitul sec. al XVIII-lea în gubernia Tambov. Fondatorul sectei – țăranul Semion Uklein. Denumirea de molocani a fost dată acestei grupări religioase încă în 1765 de către consistoriul din Tambov, datorită faptului că membrii sectei foloseau în mâncare, în timpul postului, laptele (*молоко*). Reprezentanții acestui curent religios își spuneau creștini duhovnicești, iar denumirea de molocani o explicau prin faptul că învățătura propovăduită de ei conține „словесное молоко – laptele verbal”, despre care se vorbește în Sfânta Scriptură. Molocanii criticau biserica oficială, dogmele și tradițiile religioase, aduceau onoruri monarhului și reprezentanților puterii (Ф.М. Лурье, *Российская история и культура в таблицах*. – СПб., 1998, с. 211). Molocanii pătrund în Principatele Române, inclusiv în Basarabia, la sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, venind, în fond, din guberniile Moscova, Tambov, Reazani, Tula, Ekaterinoslav și Herson. În anii '20 ai sec. al XIX-lea molocanii erau înregistrați în orarele Bender, Chișinău, Akkerman etc. și în unele localități rurale ale Basarabiei. Ideile religioase propovăduite de molocani n-au întâlnit sprijin din partea populației locale, nu doar din cauza dificultăților de limbă, greu de depășit, dar și din cauza politicii Administrației regionale din Basarabia față de această sectă religioasă. Încercările de a mări numărul molocanilor se făcea, de regulă, în baza sporului natural și de pe seama convertirii la această credință a persoanelor din interiorul comunităților ruse (Г.Милкин, *Посещение молочанской молельни и разговор с ними*. – În: КЕВ, 1877, №2, 15-31 января, с. 62-68; Ion Gumenăi, *Molocanii din Basarabia. Originile și componența etnică*. – În: *Archiva Moldaviae*. Anul I. – Iași, 2009, p. 46-53).

⁷² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 104, f. 17 verso.

au fost dările insuportabile la care au fost impuși de contractanții concesionarului Varfolomeu, dări care i-a adus pe țărani la sărăcie și disperare.

Țăranii fugeau în Moldova de peste Prut și în anii următori. Conform unui tabel lunar cu privire la ocnași din 1820, administrația locală îl informa pe guvernatorul civil al Basarabiei că țăranii din satul Cârhana, ținutul Ismail, Iacob Chiriac și Gavril Frițivu, împreună cu familiile lor (în total 7 persoane), au fugit peste Prut, dar au fost prinși, întorși cu forța și ținuți sub pază⁷³. Cazuri similare se întâlnesc destul de frecvent în documentele de arhivă.

La 5 aprilie 1826, Consiliul Suprem al Basarabiei, sub președinția mareșalului regional al nobilimii Bașotă (membri: Măcărescu, Donici, Glavce, Ianov, Stamo, Sușkov), discută adresa Guvernului Regional al Basarabiei, prezentată de Direcția economico-financiară la 28 noiembrie 1825, privind faptul că din satul Cuconești, ținutul Hotin, au fugit Ioan Eremia cu soția Ioana, Ivan Cucerov, Vasile Semionov și văduva Irina Alexandrova cu fii Gheorghe, Nicolae, Grigore și fiica Maria⁷⁴. Primele două familii au fugit în Moldova, iar cauzele, după cum mărturisesc izvoarele, „...nu sunt cunoscute localnicilor nici până în prezent... dar se presupune că atât primii, cât și ultimii, au fugit din simplul motiv că au rude peste hotare”⁷⁵. Consiliul Suprem al Basarabiei a decis ca dacă se vor mai întâmpla cazuri de fugă a țăranilor peste hotare, aceștia să nu fie excluși din registrele fiscale, iar dările să fie încasate, până la efectuarea unui nou recensământ fiscal, de la comunitățile din care țăranii au fugit⁷⁶. În timpul discuției purtate în cadrul ședinței Consiliului Suprem, candidatul în deputați, al doilea postelnic Măcărescu a expus o opinie separată. Acesta considera că dacă vor mai fi înregistrate cazuri de fugă a locuitorilor peste Prut, urmează să fie stabilite localitățile, din care aceștia au fugit, ce avere a rămas de la ei și unde aceasta se află, ca pe viitor Consiliul să poată decide cui să transmită această avere. Tot el a propus ca, în baza ultimului recensământ fiscal, să fie urmărite strămutările populației, în interiorul regiunii, dintr-o localitate în alta, pentru a-i întoarce înapoi pe fugari și a-i impune dărilor; toate categoriile sociale urmau să poarte răspundere colectivă, pentru îndeplinirea prestațiilor, conform numărului membrilor de familie⁷⁷.

La 29 iulie 1826, Consiliul Suprem al Basarabiei discută demersul din 5 martie 1820 al fostului rezident plenipotențiar A.N. Bahmetev privind fuga peste hotare în 1819 a unor locuitori din ținutul Ismail și măsurile întreprinse de administrația locală în vederea investigării la fața locului a cazului. Dânsul menționa în demers că trebuie stabilite cauzele care i-au impus pe locuitori să fugă și necesită a fi precizat numărul fugarilor⁷⁸. Suntem predispuși să credem

⁷³ *Ibidem*, F. 2, inv. 1, d. 669, f. 20 verso.

⁷⁴ *Ibidem*, F. 3, inv. 1, d. 757, f. 47, 51.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 51-51 verso.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 52.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 53.

⁷⁸ *Ibidem*, d. 788, p. II, f. 608, 609.

că Consiliul Suprem al Basarabiei s-a adresat guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei M.S. Voronțov cu explicația că exodul s-a produs și din cauza pazei slabe a frontierei de apus a Basarabiei. La 27 august 1826, M.S. Voronțov scria Consiliului Suprem al Basarabiei că el nu dispune de informații că paza de frontieră nu și-ar fi onorat obligațiile. În cazul în care Consiliul Suprem al Basarabiei „...va considera că fuga unor locuitori ai ținutului Ismail, care a avut loc în 1819, putea fi preîntâmpinată dacă paza de frontieră ar fi fost mai vigilentă, despre aceasta Consiliul trebuia să-l informeze la timp. Însă, după ce au trecut deja 6 ani de când țăranii au fugit, el nu mai poate avertiza Departamentul militar”⁷⁹.

În pofida măsurilor adoptate fuga țăranilor peste Prut a continuat. La 27 august 1828 ispravnicul ținutului Iași raportează guvernatorului civil al Basarabiei că din satul Sculenii Vechi au fugit în Moldova de peste Prut 20 de persoane⁸⁰.

Deși o serie de publicații din perioada țaristă⁸¹ și cea sovietică⁸² conțin informații cu privire la refugierea peste Prut, a stabili numărul fugarilor din Basarabia în Moldova de peste Prut și alte posesiuni ale Imperiului Otoman este destul de dificil. Doar conform rapoartelor ispravnicilor prezentate în toamna anului 1816 președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav I.H. Kalagheorghe, din diferite ținuturi ale Basarabiei au fugit în Moldova de peste Prut 3141 persoane și 23 familii⁸³, date care nu corespund realității. Manuk Bei Mirzoian, fost dragoman și bei la Poarta Otomană, care cunoștea situația din Basarabia, în memoriul *Observații asupra stării actuale a Basarabiei*, datat cu sfârșitul anului 1815, adresat contelui I. Capo d'Istria, șeful cancelariei imperiale scria că „...până în prezent peste 5 mii de familii au emigrat din Basarabia în Moldova, iar cei care au rămas în această provincie trăiesc cu gândul la o ameliorare a stării lor”⁸⁴.

În concluzie constatăm că avea dreptate Leon Casso care scria că exodul populației din Basarabia în partea dreaptă a Prutului se explică, mai degrabă, prin starea extrem de deprimată a populației, cauzată de ocupația militară rusă

⁷⁹ *Ibidem*, d. 104, f. 43.

⁸⁰ *Ibidem*, F. 2, inv. 1, d. 1162, f. 74.

⁸¹ П.Свиньин, *Описание Бессарабской области в 1816 году*. – În: ЗООИД. – Одесса, 1867, т. VI, с. 242; А. Защук, *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба*. Ч. I. Бессарабская область. – СПб., 1862, с. 148; П.Н. Батюшков, *Бессарабия. Историческое описание*. – СПб., 1892, с. 138.

⁸² В.С. Зеленчук, *Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в.* – Кишинев, 1979, с. 121; Ion Chirtoagă, *Din istoria Moldovei de Sud-Est până în anii '30 ai sec. al XIX-lea*. – Chișinău, 199, p. 74; Nicolae Cibotaru, *Mișcarea națională din Basarabia în anii 1812-1917: tendința de manifestare și realitate istorică*. – În: *Demistificarea și remistificarea istoriei*. Materialele Dezbaterilor Naționale 26-28 aprilie 1999. – Chișinău, 2000, p. 74.

⁸³ *A se vedea* mai detaliat rapoartele ispravnicilor: ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I-II.

⁸⁴ Ion Varta, *Contribuții documentare la istoria Basarabiei*. – În: *Revista de Istorie a Moldovei*. – Chișinău, 1992, nr. 2, p. 61.

în anii precedenți (în special în perioada războaielor ruso-turce din 1806-1812, 1828-1829 – *V.T.*), prin ruina economică a țăranilor, prin creșterea exagerată a birurilor și, poate, prin faptul că această populație a pierdut orice încredere în posibilitățile administrației locale și regionale de a le ogoi suferințele⁸⁵. Cazul ispravnicului Cogâlniceanu și al concesionarului Varfolomeu din 1819 vine să demonstreze o dată în plus cele spuse de Leon Casso. Consiliul Suprem al Basarabiei a fost neputincios să soluționeze o problemă principială ce a determinat în mare parte exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut – abuzurile ce au avut loc în cazul concesionării veniturilor de stat și comercializării băuturilor spirtoase, în care erau implicate mai multe persoane din cadrul administrației ținutale și a celei regionale.

Prin urmare, exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut și în alte posesiuni ale Imperiului Otoman a fost rezultatul direct al instituirii, după anexarea acestui teritoriu la Imperiul Rus, a regimului de dominație țarist.

Summary

Question regarding the exodus of the population from Bessarabia to Principality of Moldova in the first years after its annexation to the Russian Empire has not been investigated in historiography, although many historians have ascertained that exodus, but without trying to investigate problems related to emigration as a social phenomenon and, based on archival documents, to attempt to solve them.

In this study the author, based on new unpublished archival documents, highlights and discusses only the most important aspects of this phenomenon: 1. presence of exodus as a social phenomenon in Bessarabia in the early years after its annexation to the Russian Empire; 2. factors that caused the exodus; 3. ways and means of population fleeing from Bessarabia over the Prut River; 4. measures taken by regional and imperial administration to stop the exodus; 5. relations between imperial and regional administration of Bessarabia and the Moldavian prince to return fugitives; 6. measures of punishment of the fugitives that were caught at the border of Bessarabia and those the Moldovan government returned to Bessarabia etc..

The author finds that the exodus of population from Bessarabia to the right side of the Prut is explained by the extremely depressed state of the population, caused by Russian military occupation in previous years, especially during the Russian-Turkish wars of 1806-1812, 1828-1829, by economic ruin of the peasants, the overgrowth of taxes and by the fact that this population had lost confidence in local and regional administration to assuage their sufferings.

⁸⁵ Л.А. Кассо, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. – Москва, 1913, с. 202-203.